

İş Ahlakı ile Anlaşılan Nedir?

Ahlak; insanın iyi veya kötü olarak vasıflandırılmasına yol açan manevi nitelikler, huylar ve bunların etkisiyle ortaya konan iradeli davranışlar bütünüdür. Ahlâk Arapça'da "seciye, tabiat, huy" gibi manalara gelen hulk veya huluk kelimesinin çoğuludur. Sözlüklerde çoğunlukla insanın fizik yapısı için halk, manevi yapısı için hulk kelimelerinin kullanıldığı kaydedilmiştir.¹ Batıda ahlak kelimesinin karşılığı olarak kullanılan ethics kelimesinin kökeni, Yunanca "ethos"dan gelmektedir. İngilizcede ahlak kavramını ifade etmek üzere kullanılan "morality" kelimesi ise Latince "mos" kelimesinden türetilmiştir. Ahlak kavramı birçok kişi tarafından pek çok farklı cümle ile açıklanmıştır. Platon'a göre ahlak, 'iyi ideasına' ulaşmakla mümkündür. Mutluluğun kaynağı, en iyi olandır. En iyiye ulaşmanın yolu ise erdemlerden; doğruluktan ve adaletten geçer. Aristo'ya göre ahlak "iyi olma" ve onun getireceği "mutluluk" üzerine kurulmuştur. Çünkü yaşamın asıl amacı mutluluk²tur. Aristoteles, etiğinde en yüksek iyiye ve mutluluğa nasıl ulaşılabileceğini sorgular. Fakat söz konusu olan, hem bireysel hem de toplumsal bir mutluluktur.³ Kant ise evrensel bir ödev ahlakının varlığını savunmaktadır. Bu düşüncesiyle, insanların kurallara her şartta uymalarını öngörür. Örneğin, trafik polisinin olduğu bir yerde, kırmızı ışık yanınca duran araba sürücüsü, trafik polisi olmadığı zaman da etrafta hiç kimse yokken bile ödev ahlakının gereği olarak kırmızı ışıkta durabilmelidir.

Kur'ân-ı Kerîm bir yönüyle baştan sona bir ahlak kitabı olarak okunabilir. Çünkü sonuna kadar bir mü'minin nasıl olması gerektiği anlatılmaktadır.⁴ Hz. Peygamber kendisinin güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildiğini ifade buyurmuşlardır.⁵ O'nun (sav) yaşayışı Kur'an idi, Kur'an'ı eksiksiz tatbik ediyordu ve Kur'an'ın ete kemiğe bürünmüş hali idi. Birçoğumuzun bildiği üzere bir grup sahabe Hz. Aişe (r.anha)'ya gelip Hz. Peygamber'in ahlakının nasıl olduğunu sormuşlardır, o da onlara "Siz hiç Kur'an okumuyor musunuz? O'nun ahlakı Kur'an'dır" diye cevap vermiştir.⁶ Kalem Suresi dördüncü ayette "Sen elbette üstün bir ahlâka sahipsin" şeklinde bahsedilmiş olan "*üstün ahlâk*" ise Hz. Peygamber'in sahip olduğu Kur'an ahlâkıdır. Kur'an-ı Kerim'de sadece Peygamber Efendimiz'in değil diğer peygamberlerin ahlakı/kişilik ve karakteri de örnek ahlak⁷ olarak takdim edilmiştir. Örneğin Kur'an'da Hz. İbrahim siddîk nebi, Hz. Musa ihlaslı nebi, Hz. İsmail vaadinde sadık nebi olarak zikredilmiştir. İnsanlığın önünde her bakımdan örnek olan bu peygamberler, Kur'an'ın bize tanıttığı güzel insan modelleri sayılmıştır. Yine Kur'an'da Hz. Davud, Hz. Süleyman ve Hz. Eyyüb (a.s.) gibi bazı peygamberlerin Cenab-ı Allah'ın büyük imtihanlarına maruz kaldığı,

¹ M. Çağrı, "Ahlâk", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ahlak#1>

² Aristoteles, insanın en yüksek ve iyi durumuna eudaimonia demistir.

³ Akan, N. (2018). Aristoteles'in Etik Anlayışı Doğrultusunda Katharsis. İstanbul Aydın Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, 4(7), 21-28.

⁴ Kur'ân-ı Kerîm ve Ahlak | Prof. Dr. Ömer Türker <https://youtu.be/lvsWz13zqXw>

⁵ (Muvatta', "Hüsnü'l-huluk", 8)

⁶ (Müslim, "Müsâfirîn", 139)

⁷ Üsve-i Hasene

ancak bu imtihanları sabır ve metanetle karşılayarak Allah'ın rızasına erdiği, Allah Teâlâ'nın da onları ne güzel kul⁸ diye takdir ettiği ve hepsini birer "güzel insan modeli" olarak bize takdim ettiği görülmektedir. Kur'an'da sadece peygamberler değil, peygamberlerin dışında da güzel insan modelleri ile karşılaşmaktayız. Örneğin Hz. Lokman fazileti ve hikmetli nasihatleriyle, Hz. Meryem iffeti ve ihlaslı ibadetleriyle, Ashab-ı Kehf Allah yolundaki yılmaz mücadelesiyle, muhacir ile ensar iman, isar ve kardeşlik şuuruyla, Hz. Musa'nın annesi şefkat ve merhametiyle, Firavun' un hanımı sarsılmaz iman ve sabrıyla güzel insan modelleri olarak karşımıza çıkmaktadır.⁹

Ahlak başlığı altındaki birçok konudan biri olan iş ahlakı, mal ve hizmet üreten işletmelerin ya da firmaların uymaları gereken ahlaki ilkeleri ve standartları ifade eder.¹⁰ İş ahlakı toplum tarafından benimsenmiş, dini ve töresel ögeler taşırken iş etiği genel olarak çerçevelenmiş uluslararası ilkelerin kabulüne dayanır. İş etiği ile hukuk ilgilenir ve iş ahlakına nazaran daha nesnelir. İş ahlakını üç temel başlık altında değerlendirecek olursak bunlar; mesleki ahlak, çalışma ahlakı ve organizasyonel ahlaktır. Organizasyonel ahlak dediğimiz şey işletmenin, genel olarak uyması gereken davranışsal tutumlardır. Çalışanlar arasında adil olmak, çalışanlarının haklarını gözetmek gibi. Mesleki ahlak, o mesleğin bize verdiği birtakım hakları kötüye kullanmamaktır. Örneğin bir müteahhit ev yapacaksa malzemeyi olması gerektiği gibi kullanır, miktarda ve emekte kolayca kaçmaz.

Klasik ahlâk kitaplarında adalet, ihsan, dürüstlük, kardeşlik gibi genel ahlâk ilkelerine ve özellikle iş hayatına dair ahlâk kurallarına geniş yer verilmiştir. Meselâ Gazali'nin *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*'inin on üçüncü bölümü¹¹ bu konuya ayrılmıştır. Bu tür kaynaklarda yer alan kurallar arasında şunlar zikredilebilir:

1. Öncelikle kazanma faaliyetleri sırasında daima iyi niyetli olmak, yani iş hayatında hem Allah rızasına nâil olma hem de insanların huzur ve mutluluğuna katkıda bulunma, toplumsal hayatı rahatlatma gibi nefsaniyeti aşan amaçlar taşımak.
2. Kötü mal ve hizmet üreterek insanlara zarar vermekten sakınmak, bunun için de iş bölümü gibi şartlara önemle uymak, meslekî bilgi ve ehliyeti geliştirmek.
3. Allah'ın haram kıldığı şeylerin üretim ve ticaretini yapmamak.
4. Rüşvet, ihtikâr¹², tefecilik, hırsızlık, soygunculuk, aldatma gibi meşru sayılmayan yollarla kazanç sağlamamak.
5. İslâm'ın genel ahlâk ilkeleri çerçevesinde hem işçinin hem de iş sahibinin haklarını gözetmek¹³

İşverenin işçi üzerinde hakları vardır. Bu haklardan biri işi ehil olana vermesidir. Nitekim Kur'an-ı Kerîm'de, Hz. Şuayb' ın yanında işçi olarak çalışan Hz. Mûsâ "güçlü ve güvenilir" olarak tavsif edilmiş¹⁴ böylece işçinin ahlâkî yetişkinliğinin yanı sıra ehliyet ve

⁸ Ni'me'l-abd.

⁹ Baş, E. (2016). Kişilik ve Karakter İnşasında Kur'an'ın Sunduğu Güzel İnsan Modeli. Uluslararası Kişilik ve Karakter İnşasında Dinin Yeri Sempozyumu, 12.

¹⁰ Aktan, C. C. (2009). Ahlak Ve Ahlak Felsefesine Giriş. Hukuk Ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 1(1).

¹¹ Kitâbü Âdâbi'l-kesb ve'l-meâş

¹² Vurgunculuk: <https://sozluk.gov.tr/?ara=ihtikar> / Cengiz Kaller, "İhtikâr", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ihtikar>

¹³ M. Çağrırcı, "Kesb", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kesb>

¹⁴ Kızlardan biri: "Babacığım, onu ücretli olarak tut. Çünkü senin ücretle çalıştıracağın en iyi adam, ancak bunun gibi kuvvetli ve güvenilir biri olmalıdır" dedi. (28/26)

liyakatli olması gereğine işaret edilmiştir. Resûl-i Ekrem, “Daha ehil ve liyakatlısı varken yakınlık sebebiyle bir başkasını tercih ve istihdam eden kimse Allah’a, Rasulüne ve bütün müslümanlara karşı hainlik etmiş olur”¹⁵ demiştir. İşçinin temel hak ve özgürlüklerinin korunması da yine işverenin vazifelerindedir. Bunun yanı sıra işverenin işçiye gücünün üstünde yük yüklememesi, şahsiyetine saygı göstermesi, adaletle ve hakkaniyetle davranması gibi borçları da söz konusudur. Bunun yanında ücretlerin adil şekilde verilmesi de iş ahlakının bir gereğidir.

İşçilere verilecek ücretin asgarisinin tespit edilmesi sosyal devlet ve hukuk devleti olarak yapılması gerekenlerin başında gelmektedir. İşçiye gücünün üzerinde yük yüklenilmemesi, işçinin temel hak ve hürriyetlerinin korunması da onun başta gelen haklarından. Klasik dönem İslâm hukukçuları sürekli işçilere haftalık, yıllık ücretli izin hakkı tanınması gerektiğine işaret etmişler, başta şahsiyet hakkı olmak üzere temel haklarının korunması ve onun toplumun herkesle eşit haklara sahip bir üyesi olarak görülmesi konusuna ayrı bir özen göstermişlerdir. Hasta, hamile, lohusa, sakat gibi özel durumları olan işçilere birtakım hak ve ayrıcalıklar tanınması, işçilerin mal, can, din, akıl ve ırz güvenliklerinin sağlanması en başta gelen işçi haklarından, aynı zamanda işverenin de temel vazifelerinden görülmüştür.

İşveren işçinin iş hayatını ve çalışma şartlarını dilediği gibi düzenleyebilir. Fakat bunu yaparken işçiye sağladığı hakların özüne dokunmaması gerekir. İş ahlakına göre sadece işçinin değil işverenin de haklarını korunması oldukça mühimdir. Son olarak Türkiye’deki iş ahlakı ile ilgili genel sorunlara değinecek olursak bunlardan ilki kısa vadeli kazançlar için bencilce bir tutum sergileyerek hakkaniyetli bir çalışma ortaya koymamaktır. İşveren yahut işçi bencilce hareket eder, kullanması gereken malzemeden yahut çalışma süresinden kısar da yaptığı işi baştan savma yaparsa birçok kişinin hakkına girmiş olacaktır. Bir diğeri ise liyakati önemsemeden işin ehli olmayan kişilere görevler verilmesidir. Emanetin ehil olmayan kimseye verilmesi, bilgiye, tecrübeye ve liyakate değer verilmemesi başlı başına büyük bir yanlış olacaktır. İşler ehil olmayan kişilere bırakılırsa ve o kişiler üstlendikleri vazifeleri hakkıyla yerine getirmeyip hep kendi menfaatlerinin peşinde koşarlarsa, kısa sürede her şeyin düzeni bozulur. Nisa Suresi 58. ayette¹⁶ geçtiği üzere her iş ehline verilmeli ve ehil sahipleri daima hakları gözetmelidir.

Kaynakça

Akan, N. (2018). Aristoteles’in Etik Anlayışı Doğrultusunda Katharsis. İstanbul Aydın Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, 4(7), 21-28.

Aktan, C. C. (2009). Ahlak Ve Ahlak Felsefesine Giriş. Hukuk Ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 1(1).

Baş, E. (2016). Kişilik ve Karakter İnşasında Kur’an’ın Sunduğu Güzel İnsan Modeli. Uluslararası Kişilik ve Karakter İnşasında Dinin Yeri Sempozyumu, 12.

Cengiz Kaller, "İhtikâr", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ihlikar>

Diyanet: <https://kuran.diyanet.gov.tr/Tefsir>

<https://kuran.diyanet.gov.tr/mushafKur'an-ı> Kerîm ve Ahlak | Prof. Dr. Ömer Türker

<https://youtu.be/lvsWz13zqXw>

<https://sozluk.gov.tr/?ara=ihlikar>

İş Ahlakı ve İş Etiği Nedir: <https://youtu.be/J00IJ3aKmbI>

¹⁵ (İbn Hacer, II, 233).

¹⁶ Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne güzel öğütler veriyor. Şüphesiz Allah her şeyi iştirmektedir, her şeyi görmektedir. (4/58)

Mustafa ağırcı, “Ahlâk”, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ahlak#1>

Mustafa ağırcı, “Kesb”, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kesb>